

Verzwegen zeeheld

Jacob Benckes (1637-1677) en zijn wereld

Door Jan de Vries

Zutphen (Walburg Pers) 2018

ISBN 9789462492745

383 blz.

€ 29,95

De historische biografie is een hot genre in de Nederlandse geschiedschrijving. Boeken over historische personages verkopen goed, zo blijkt ieder jaar weer uit de bestsellerlijsten, en vaak gooien dergelijke studies ook nog hoge ogen in de verschillende literaire en historische competities. De meest voor de hand liggende reden hiervoor lijkt nog wel dat de biograaf, door één enkel leven te verbinden aan de grote lijnen van de geschiedenis, de lezer een fascinerende spiegel voorhoudt die uitnodigt tot reflectie op het eigen leven en op het menselijk bestaan *an sich*. De lezer kan zich laven aan de lotgevalen, de emoties, de karaktereigenschappen en de daden van een andere individu en zich uiteindelijk afvragen in hoeverre een mens eigenlijk een stempel op de eigen tijd kan drukken en in hoeverre die mens toch vooral een product van deze eigen tijd is.

Historische biografieën gaan tegenwoordig lang niet altijd meer over 'grote mannen en vrouwen', zoals dat vroeger wel gangbaar was; veel biografen kiezen er juist voor geschiedkundige ontwikkelingen en perioden te beschouwen vanuit het

leven van een voorheen onbekende man of vrouw. De geschiedschrijving van de Nederlandse zeemacht vormt hierop echter een duidelijke uitzondering, want in dit veld neemt 'de zeeheld' nog altijd een zeer vooraanstaande rol in. Zo zagen we de laatste jaren nieuwe levensbeschrijvingen van Jan van Speijk, Maarten Tromp, Joris van Spilbergen, Louis van Heiden en Michiel de Ruyter voorbij komen, waarbij aan het leven en de daden van de laatste bovendien ook nog een grote bioscoopfilm werd gewijd. Het boek van Jan de Vries over de Friese marineofficier Jacob Benckes – geen echte biografie, aldus de auteur, want het ontbreken van egodocumenten maakte het onmogelijk hem tot op de huid te komen – past dus in een literaire traditie die nog altijd het veld van de Nederlandse marinegeschiedenis lijkt te beheersen.

Grondig bronnenonderzoek

Aan de daden van kapitein-ter-zee Jacob Benckes zijn eerder wel korte artikeltjes en paragrafen gewijd, maar deze zijn onvolledig en staan bovendien bol van de doorgekopieerde fouten en gemakzuchtige aannames. Benckes was daarom tot voor kort nauwelijks bekend bij

het historisch-geïnteresseerde publiek en heeft ook nooit de publieke erkenning gekregen die hij gezien zijn navale leiderschap en zijn loopbaan op de Staatse vloot wel zou verdienen. De Vries, woonachtig in Benckes' geboorteplaats Koudum, is er op basis van buitengewoon grondig bronnenonderzoek in geslaagd hem aan de vergetelheid te ontrukken. Benckes stamde uit een zeevarende familie en koos na enkele jaren in de koopvaardij in 1664 voor een carrière bij de Admiraliteit van Amsterdam. Na een aantal duidelijke nederlagen tijdens de Eerste Engels-Nederlandse Oorlog (1652-1654) hadden de Staten-Generaal een omvangrijke permanente oorlogsvloot laten bouwen. Deze vloot verdedigde vervolgens niet alleen de territoriale integriteit van de Republiek, maar werd ook ingezet om ver van de thuisbasis met harde hand Nederlandse economische belangen te behartigen of vijandelijke belangen te schaden. Om deze vloot te leiden hadden de admiraliteiten behoefte aan professionals, ervaren zeelieden met bewezen militaire leiderschapskwaliteiten. Hierdoor verbeterden de carrièreperspectieven voor officieren en verbeterde ook hun sociale status. Net als zijn oudere broer eerder koos Benckes daarom voor een dienstverband bij de rijke, machtige Admiraliteit van Amsterdam. Vaderlandsliefde en een afkeer van Engelse mercantilistische agressie speelden waarschijnlijk ook een rol bij zijn keuze voor de marine.

Fries in Holland

Als Fries in Holland ontbrak het Benckes aan de connecties die hem een positie als vlagofficier hadden kunnen bezorgen, maar dankzij zijn professionele kwaliteiten wist hij relatief snel een vaste benoeming als

kapitein-ter-zee te bemachtigen. In deze rang werd hij vervolgens regelmatig tijdens operaties als primus inter pares ingezet om als de facto commandeur eskaders te leiden. Hij vocht tijdens de grote zeeslagen van de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog (1665-1667). In het laatste jaar van die oorlog zette hij tijdens de Tocht naar Chatham mariniers aan wal bij Fort Sheerness. In de volgende jaren voerde hij konvooiertaken uit en maakte hij op de Middellandse Zee verschillende Barbarijse kaperschepen buit. Na de Slag bij Solebay van 1672 werd hij door zijn Amsterdamse broodheren met een eskader naar de West gestuurd om daar Franse en Engelse koloniale belangen te schaden. In samenwerking met een Zeeuws eskader onder Cornelis Evertsen de jongste maakten de Amsterdammers honderden schepen buit en vernielden zij in de Caraïben verschillende plantagekolonies. In Virginia ontwrichtten zij de tabakshandel en vervolgens veroverden zij New York, de voormalige WIC-kolonie Nieuw Nederland. Volgens De Vries blijkt uit al het beschikbare bewijsmateriaal en vooral ook uit het ontbreken van brieven van Evertsen dat de praktische leiding van deze succesvolle operatie bij Benckes lag, en niet bij de Zeeuw zoals historici altijd hebben gesteld. Dat de Fries in Hollandse dienst niet de credit kreeg lag vooral aan inter-gewestelijke verhoudingen en aan de politieke agenda van Stadhouder Willem III, die de Engels-Franse alliantie uiteen probeerde te drijven. Na een verblijf in het Oostzeegebied werd Benckes er in 1676 nogmaals op uitgestuurd om de Franse be-

langen in de West zo hard mogelijk te treffen. Hij wist Cayenne te veroveren en verwoestte verschillende Franse koloniën. Vervolgens nam hij Tobago in bezit door hier een fort te laten bouwen. Woedend over wat de Nederlanders in de West hadden aangericht stuurde de Franse koning Lodewijk XIV in 1677 een sterk eskader om wraak te nemen. Na een eerste verschrikkelijke slag droop de zwaar getroffen Franse zeemacht af, maar tijdens een tweede aanval kwam er vrijwel direct een Franse granaat in het Nederlandse kruithuis terecht. Benckes en honderden van zijn mannen waren op slag dood.

Kundig bevelhebber

Was Benckes inderdaad een ‘verzwegen zeeheld’, zoals De Vries stelt? Na lezing van het goed geschreven boek is het duidelijk dat hij een ongemeen kundige bevelhebber was, die het volledige vertrouwen van zijn politieke bazen genoot en die er keer op keer in slaagde zijn soms geheime en politiek delicate opdrachten te voltooien. Vanwege zijn Friese afkomst kon hij in Amsterdam weliswaar geen vlagofficier worden, maar hij was zeker niet van mindere statuur dan zijn collega’s die na hun dood wel een praalgraf kregen. De Vries concludeert dat zijn erkenning als held uiteindelijk geofferd moest worden vanwege de politieke agenda van Willem III, die de tijdelijke herovering van New York in nevelen gehuld wenste te houden. De Vries geeft zich er zeker rekenschap van dat het zeeheldendom van Benckes problematisch was, aangezien hij geld verdiende aan de slaven die hij buitmaakte en dat er door zijn beleid

honderden mensen zijn omgekomen. Maar waar hij zich niet over uitlaat is dat het zeeheldendom primair een cultureel construct is, zodat een ‘verzwegen zeeheld’ toch vooral een contradictio in terminis lijkt te zijn.

Het belang van dit boek is, behalve dat het de historische persoon Jacob Benckes aan de mist van het verleden onttrekt en een aantal oudere misvattingen rechtzet, vooral dat het de nauwe verbondenheid tussen de zeevarende gemeenschappen in Zuidwest-Friesland en de oorlogsvloot van de Republiek voor het voetlicht brengt. Zo zien we hoe Friese schippers voor het officiersschap kiezen en hoe zij zoals zoveel arbeidsmigranten feitelijk een economische en politieke brugfunctie bleven vervullen tussen de plaats van herkomst en de metro-pool waar zij hun emplooi vonden. Een tweede vermeldenswaardig punt is het brongebruik. De Vries maakt gebruik van ongeveer iedere denkbare relevante bron, maar durft ook nadrukkelijk te analyseren daar waar bronnen verloren lijken te zijn gegaan of misschien wel bewust nooit zijn geproduceerd. Veel historici zijn toch vooral de slaaf van wat ze toevallig aantreffen in archieven. Het heeft er vooral in de eerste hoofdstukken de schijn van dat De Vries werkelijk ieder beschikbaar stukje informatie heeft willen vermelden, waardoor het aantal namen en feitjes de lezer soms doet duizelen, maar dit doet eigenlijk niets af aan de waarde van dit uitstekende boek. ■

Dr. Gijs Rommelse